

Albert Razini enesesüütamise juhtum vene meedias

MARIA VJATŠINA

Albert Razin oli keeleteadlane, uurija, ja ta ei tahtnud, et udmurdi keel ja kultuur häviks. Seega suri ta nende asemel. Või enne, kui surevad keel ja kultuur. Ma ei teadnud varem, et keegi võib surra millegi muu kui vastamata armastuse nimel.
(Gavrilova 2024: 307)

Albert Razini enesesüütamine ja kohaliku aktivismi eksitav esitamine

10. septembril 2019 süütas tuntud humanitaarteadlane ja põlisrahva aktivist Albert Razin end Udmurdi Vabariigi pealinnas Iževskis parlamendihoone ees põlema. Sellega protestis ta Venemaa föderaalpoliitika vastu, mille eesmärgiks oli eemaldada põliskeeled haridussüsteemist. Razinil oli käes kaks plakatit. Ühel neist seisis avaari päritolu tuntud Dagestani poeedi Rassul Hamzatovi luuletusest „Emakeel” laenatud rida: „Kui homme kaob mu keel, olen mina valmis surema täna” („И если завтра / Мой язык исчезнет / То я готов / Сегодня умереть”). Teine plakat küsis: „Kas mul on Isamaa?” Olles saanud tõsiseid põletushaavu, suri Razin samal päeval haiglas.

Seda protestiaktiooni kajastasid udmurdi aktivistid Venemaal, aga ka teiste põlisrahvaste esindajad, inimõiguste kaitsjad ja paljud autorid mitmel pool maailmas. Kui Eestis keskenduti kaastundele traagilise kaotuse puhul ja Venemaa poliitilistele arengutele (Iva 2020; Eintalu 2021; Leete 2023), siis vene meedia rõhutas teistsuguseid teemasid. Moskvast lähtuv riiklik meedia eitas täielikult poliitilise protesti ideed, levitades selle asemel erinevaid laimujutte Razini vaimse tervise, vanuse ja usuliste vaadete kohta. Ajakirjanikud, arvamusiidrid ja eksperdid hoopis pisendasid Razini vastupanuaktiooni ja esitlesid seda nii-öelda rituaalse enesetapuna, mis tühistas tema aktiooni poliitilise tähenduse.

Udmurdi päritolu inimesena võin kinnitada, et niisugust enesetapurituaali ei ole olemas. Ühtlasi olen kindel, et administratiivne otsus emakeel kooliprogrammist välja jätta tähendaks inimõiguste rikkumist. Selle juhtumi puhul vapustas mind avalikkuses levitatud seletuste tundetus ja jõhkrus. Samuti olin rabatud, kui vähe nendele väärtõlgendustele avalikult vastu seisti. Sel ajal tundsin ma kriitilist teooriat veel väga põgusalt. Mul puudusid kontseptuaalsed vahendid ja sõnavara, et seletada põhjalikult, mis on valesti selle ühekülgse vaatega Razini poliitilisele aktioonile.

Kirjutan selle artikli oma valust ja raevust vabanemiseks, aga mitte ainult. Alates 2019. aastast olen mõelnud sellele, kui õnnelik ma olen, et mul on mõttekaaslasi,

kes tajuvad koos minuga ebaõiglust ja jagavad kollektiivset leina, ilma et seda oleks vaja selgitada. Ma tean, et on palju neid, kes ei tunnista, et mitmel tasandil on probleem, kui Albert Razini enesesüütamine määratleda rituaalse enesetapuna. Käesoleva artikli eesmärgiks on lahti harutada väidetavalt põlisrahvastele omase rituaalse enesetapu narratiivi ümbritsevad koloniaalsed lõimed.

Minu lähtepunkt on, et teiste äratundmine ja tunnustamine eeldab eneseanalüüsi, sealhulgas võimet tunnistada oma imperialistlikku teadvus(tamatus)t. Nagu täheldab Michèle Lamont (2024: 2), mõjutab väärikus elukvaliteeti sama palju kui ainelised vahendid. Kui Kremli võimud ei mööna keeleliste õiguste tähtsust, kahjustavad nad sellega etniliste mittevenelaste kultuuri ja heaolu ning ühtlasi suurendavad majanduslikku ebavõrdsust.

Kuigi siin kasutatud allikad kirjeldavad peamiselt udmurte, tšuvašse ja marisid, tuleb arvesse võtta, et kestva keelelise ebaõiglusega on hädas kõik Venemaa Föderatsiooni etnilised vähemused. Gerald Roche'i (2022: 32) sõnul „keeleline rõhumine tapab ja kasutab surma valitsemiseks”. Venemaal puudub teadlikkus keelelisest rõhumisest ja keelelise õigluse kaitsest. Albert Razini poliitiline enesesüütamine oli austusavaldus kõigile inimestele, kelle emakeelt valitsuse assimilatsioonipoliitika ohustada võis. See probleem ulatub Venemaa etnilistest vabariikidest kaugemale, sest erinevate rahvaste elu ei ole igal pool saanud valitsuse otsustega ümber korraldada. Nõukogudejärgsel perioodil on teadlased kaardistanud udmurdi keele suhtes Udmurdi Vabariigis levinud suhtumisi, nagu häbitunne ja suutmatus anda oma emakeelt edasi järgmisele põlvkonnale (Edygarova 2024). Samas on täheldatud, nagu püsiks udmurdi keel paradoksaalsel kombel Udmurdi Vabariigist väljaspool palju kindlamini – seda näitavad andmed ajaloolistest udmurdi piirkondadest, mis kuuluvad administratiivselt Baškortostani, Tatarstani ja Mari Eli vabariikidesse (Edygarova 2024; Toulouze 2017; Škljajev 2003: 6–7).

Kolonialism on tänapäevalgi visalt toimiv jõud, mis kujundab euroopalikke ja ka laiemalt rahvusvahelisi ettekujutusi (Krivonos jt 2025). Minu arutlused tuginevad autoritele, kes on kirjutanud teadmislööme globaalsest koloniaalsest kontekstist (Simpson 2007; Quijano 2007; Toole 2022; Madhok 2024). Lisaks lihtsale, reduktsionistlikule lähenemisele kujutasid koloniaalse taustaga autorid põliselanikke rāpaste, alaarenenud ja metsikutena. Taoline põlisrahvaste kirjeldamise viis on populaarne veel üle saja aasta hiljem. Põliselanikke kahtlustati tihti kannibalismis (Barker jt 1998) ja eeldati nende kultuurilist mahajäämust. Alan Dundes (1991) näitab, kuidas süüdistusi inimohverduses võidakse välja mõelda erinevate naabruses elavate vähemuste kohta, nagu juudid, paganad, romad, aga ka kristlased hilises Rooma impeeriumis. Sonja Luehrmann (2013) omakorda visandab maride ammuse nõiakuulsuse arengu ühiskondliku tõrjutuse märgist rahvuslikul tasandil tunnustatud vaimsuse allikaks. Art Leete (2019) dekonstrueerib põhja põlisrahvaste „vaikse oleku” kuvandi maailmavaatelise algupära. Need tähelepanekud näitavad, kuidas imperialistlik mõtlemine kujundas valedele eeldustel praeguseni püsivad ühiskondlikud hoiakud allutatud vähemusgruppide suhtes.

Peale koloniaalsete narratiivide uurimise on tehtud põnevaid katseid uutmoodi tõlgendada kanoonilisi uurimusi, isegi mõne valdkonna tüvitekste. Näiteks juhib

Georgina Stewart oma hiilgavas töös tähelepanu sellele, kuidas Marcel Mauss tõlkimisel eksis, vahetuse arengu kohta rassistlikke väiteid esitas ning lähtus seksistlikust eeldusest, et naised võivad osta, vahetada ja kinkida nagu loomi (Stewart 2017; Kaur, Klinkert 2021: 248). Maussi kirjade värske analüüs võimaldab tema parandit maooori teadmiste uuringute ajaloos ümber hinnata ja eurotsentristlikku teadust põlisrahvaste seisukohast lähtudes kriitiliselt käsitleda (Stewart 2017: 8).

Käesolevas uurimuses järgin vaatepunkti-epistemoloogia (ingl *standpoint epistemology*) põhimõtteid, põimides neid **situatsiooniliste teadmiste** kontseptsiooniga (Haraway 1988). Ühest küljest arvestab kriitiline paradigma teadmust selle paljususes. Teisalt, nagu märgib Briana Toole, määrab teadlaste lähenemisviisi eripära nende **episteemilise agentsuse** ehk selle, mida kellegi seisund mõista võimaldab (Toole 2022: 53). Samal ajal tegutsevad episteemilised agendid ebavõrdse, tingituna nende ühiskondlikust klassist, vanusest, rassist, etnilisest kuuluvusest ja muudest tunnustest. Põlisrahvaste kogetava tegelikkuse määratlevad tihti teiste pealesurutud narratiivid, mis kirjutavad põliselanikele ette nende õigused ja võimalused (Tsosie 2017: 359–360). Need, kes kehtestavad episteemiliselt domineerivaid seisukohti, eeskätt suurte keskuste teadlased, on pikka aega arendanud ja levitanud oma väärtuste erialaste reeglite toel, mis määravad, kellel on õigus rääkida ning kus ja kuidas seda teha. Need erialased reeglid võimaldasid üles ehitada koloniaalsete tähenduste kultuurilise varamu (Go 2024: 12), mis vormib jätkuvalt tänapäevaseid arusaamu ja diskursusi. Täpselt see toimub ka siinses artiklis käsitletud teemaga.

Vastanduv vaikus ja Razini protesti moonutamine

Razini enesesüütamise järelmõjud tõid esile terava vastuolu erinevatel võimuhierarhia tasanditel tegutsejate reageeringutes. Regionaalse võimu esindajad püüdsid teisitimõtlemist maha suruda ning kehtestasid meedias peaaegu täieliku infosulu. Esa-Jussi Salminen kirjeldab seda olukorda üksikasjalikult. Ta märgib, et pärast tragöödiat ei kõnelenud keegi sellest avalikult, ent selle mõju oli kõigi nägudel tuntav. Kaastunde väljendamiseks katsid Iževski elanikud parlamendihoone lähedase müüri punaste ja valgete nelkidega. Lilledega austuse avaldamine tekitas hiljem konflikti. Võimuesindajad teatasid inimestele, et tegu ei ole ametliku hauapaigaga, aga inimesed tõid lilli edasi, ehkki need viidi sealt iga päev minema. Matusepäeval oli teatri-maja, kus toimus ärasaatmistseremoonia, puupüsti leinajaid täis. (Salminen 2023: 71–74) Mina jälgisin neid sündmusi kaugelt ja märkasin, et paljud inimesed väljendasid toona ühismeedias kurbust, jagades leinasümboleid ja postitades emakeelseid luuletusi.

Regionaalsed võimud rikkusid õigust väljendada avalikult kollektiivset leina, aga samal ajal asusid kiiresti etendama kultuurilist mitmekesisust, korraldades festivale ja avaldades statistikat udmurdi keele kursuste kohta. Kõike seda tehti selleks, et juhtida tähelepanu kõrvale jätkuvalt venestamiselt ja kultuuriliselt marginaliseerimiselt, mille Razin oma aktsiooniga välja tõi. Kohalikud ajalehed avaldasid kaastunnet Razini perekonnale, ent hoidusid täielikult tema protesti tausta (repressiivse

keelepoliitika) mainimisest. See vaikus ütleb palju surve kohta, mida avaldati kohalikule meediale ja aktivistide ringkondadele, et need väldiksid tundlikke teemasid, mis võinuks rikkuda ametlikku narratiivi.

Kui kohapeal valitses vaikus, siis üleriigilises meedias ja veebiaruteludes hakati Razini protesti moonutama. Põhilise Kremli-meelse väite esitas kuulus antropoloog Valeri Tiškov, kes oli 1992. aastal ka rahvusasjade minister. Tiškovi halvustava arvamuse artikli eesmärgiks ajalehes Izvestija oli lahutada põliskeeled etnilisuse ideest. Rõhutades „emakeele õppimise kinnisideed” (Tiškov 2019), väljendab ta selget hoolimatust keelte velmamise tähtsuse suhtes.

Tiškovi arvamuse artikkel tundub määrav tema positsiooni tõttu, mida võimendab talle omistatud staatus Venemaa peamise eksperdina etnilistes küsimustes. Emakeele tähtsusetuse narratiiv toimib teistele kommentaatoritele hoiatusena, et nad ei väljendaks rahulolematust praegu kehtiva keelepoliitikaga. Tiškovi retoorika toetab ametlikku seisukohta, et praegune poliitika on piisav ja muretsemine mittevene keelte staatuse pärast Venemaa Föderatsioonis on asjatu. Selline lähenemine moonutab meelega Razini protesti, esitades seda lähtuvana irratsionaalsetest tunnetest, aga mitte seaduslikust õigusest säilitada oma keel kultuuriliselt mitmekesisel ühiskonnas.

Vene keskajakirjanduses ilmunud ülevaated Razini enesesüütamisest keskenduvad kahele peamisele väitele. Mitmed väljaanded osutavad tema vanusele (Razin oli 79-aastane), nagu oleks see hõlbustanud enesetapuotsuse langetamist. Levisid kuulujutud Razini võimalikest tervisemuredest, suhte probleemidest, väsimusest ja üldisest läbipõlemisest, mille põhjustas udmurtide ükskõiksus oma kultuuri suhtes. Rõhutades kõrget iga, kaevudes eraellu ning diagnoosides väidetavaid füüsilisi ja vaimseid haigusi, esitas meedia Razini protesti avalikkuse jaoks patoloogilisena.

Razini protesti tühistamine **medikaliseerimise** kaudu ilmestab kaalutletud püüdu vaigistada rahulolematust ja muuta vastupanuaktsioon alusetuks. Kuigi Razini sugulased, sõbrad ja kolleegid selliste tõlgendustega ei nõustunud, eiras ajakirjandus nende sõnumit ja see rõhutab veelgi võimumängu dünaamikat. Katsed Razinit diskrediteerida, mõeldes välja lugusid tema viletsast tervisest, kuigi ta oli tuntud tervislikele eluviisidele pühendumise poolest, näitavad sellise taktika salakavalat iseloomu. Meditsiinilise narratiiviga püüti näidata Razini protesti patoloogilise üksikjuhtumina, juhtides nii tähelepanu kõrvale tema enesesüütamise poliitiliselt põhjendusest.

Medikaliseeriva tõlgenduse kõrval võtsid eksperdid kohe appi ka *tipšar*’i ehk rituaalse enesetapu tava. Laia lugejaskonnaga sõltumatu vene veebiplatvormi Meduza väitel „teadis Razin, et udmurdi traditsioonilises kultuuris on olemas rituaal *tipšar*. See seisneb enesetapus poomise või põletamise läbi, eesmärgiga vaenlasele kätte maksta” (Danilovich 2019). Lisaks kultuuriliste praktikate vääresitlusele oli selgitus tihti põimitud paganluse ja taas elustatud paganlike liikumistega. Näiteks kirjutati teises sõltumatus väljaandes Nezavissimaja gazeta:

Need, kes praegu tegelevad Venemaal paganlike uskumuste taastamisega, nimetavad Razini enesesüütamise akti tipšari rituaaliks. See on tüüpilisem tšuvašside seas, aga seda esineb ka Volga piirkonna soome-ugri rahvaste hulgas. (Melnikov 2019)

Väljaannetes, mille eesmärgiks ei ole uudiste edastamine, nagu näiteks Vojennoje obozrenije ('Sõjaline ülevaade'), avaldati samuti arvamust väidetava rituaali kohta:

Udmurdi meelelaad iseenesest räägib üsna läbimõeldud ja teadliku enesetapu versiooni kasuks. On tõsi, et paganluse aegadel (ja hiljemgi, kui suurem osa udmurtidest oli võtnud vastu ristiusu) oli sellel rahval „tipšari” tava, mis seisnes rituaalse enesetapu kaudu ründajale kättemaksmises või enda süütuse tõestamises. (Vojennoje obozrenije 2019)

Lisaks avaldasid Moskva kriminalistikakeskuse liikmed „Razini juhtumi” kohta analüütilise aruande, kus Moskvast töötav religiooniuuringute ekspert seletab: „Tuleb mees pidada, et udmurtidel on olemas selline vene meelelaadi jaoks ootamatu rituaal nagu tipšar (rituaalne enesetapp)” (Malafejeva 2020: 12). Seda mõtet on korranud ingliskeelse Vikipeedia kirje anonüümne autor, kes väidab: „Albert Razin oli udmurdi keeleliste õiguste aktivist ja uuspagan, kes sooritas Iževski kesklinnas traditsioonilise enesesüütamise (tipšar) [...]” (Wikipedia: Albert Razin).

Pole mõtet jätkata seda lõputut nimekirja tsitaatidest, kus osutatakse „rituaalsele tavale”, „meelelaadile” või „paganlusele”. Pakun välja, et neid väärkirjeldusi ja -tõlgendusi tuleks käsitleda **etnografiseerimisena**, mis on viis määratleda isikuid ja nende tegevusi ainult etniliste kategooriate kaudu, samal ajal eirates sotsiaalse keskkonna probleeme. Albert Razini enesesüütamise juhtumil rakendati medikaliseerimist ja etnografiseerimist, et sujuvalt vähendada tuntud keeleliste õiguste kaitsja äärmuslik poliitiline aktsioon tervisliku seisundi sümptomiks ja veelgi veidramal moel – „traditsiooniliseks tavaks”.

Nii medikaliseerimine kui ka etnografiseerimine on tüüpiline põlisrahvaste kirjeldamise narratiividele üle maailma. Järgnevalt kaardistan diskursusi, mis neid narratiive vormivad, keskendudes enesetapu ja põlisrahva troopide koloniaalsele seostamisele. Seejärel analüüsin rituaalse enesetapu või *tipšar*’i ideed, jälgides selle ühiskondlikku algupära ja tänapäevaseid tähendusi.

Põlisrahvaste väidetav kalduvus enesetappudele

Arusaam, et põlisrahvaid iseloomustab eriline soodumus enesetappudele, on ohtlik eelarvamus, mida tihti põlistab kitsas fookus üksikisikute käitumisel ja orientalistlik kultuuritõlgendus. Kuigi klassikalised sotsioloogilised teadustööd, nagu Émile Durkheimi (2005 [1897]) uurimus enesetappudest ja anoomiast, pakuvad väärtuslikke tähelepanekuid ühiskondlike seoste katkemise olulisusest, arvestavad need harva kolonialismi võtmerolliga inimeste rõhumisel (Carstens 2000). XX sajandi jooksul

on hakatud teistmoodi hindama eri gruppide enesetappude määra. Teadlased, kes biheivioristlikke teooriaid väldivad, on hakanud tuvastama varjatud stsenaariume bürookraatlikes dokumentides ja kohtumeditiinilistes ekspertiisides (Carpenter jt 2021) ning patoloogiseerivaid seletusviise, mis on seotud sotsiaalpoliitika (Anderson 2021) ja meediakuvandiga (Anderson 2022).

Selline kriitiline lähenemine toob esile, kuidas riiklikud taristud seavad esikohale isikliku vastutuse, samal ajal eirates kolonialismi struktuurset vägivalda. Riigiametnikud võivad osutada alkoholismile ja perevägivallale, aga ei tunnista sügavat ajaloolist ja tänapäevast traumat, mis on koloniaalasunike käitumise tagajärg. Selline eiramine ei ole juhuslik, vaid süsteemne, ja juurdub rahvusriikide soovimatutes tunnistada oma süüd. Laste sunniviisiline internaatkoolidesse viimine, keelt ja kultuuri hävitav assimilatsioonipoliitika ja traditsiooniliste kommete järgijate häbimärgistamine on ainult mõned näited sellest, kuidas riiklik jõupoliitika toetab vägivaldaaparaati. Selle kriitikaga ei taha ma tühistada pakilist vajadust arendada suitsiidivastaseid programme, eriti neid, mis põhinevad kogukonna osalusel läbi viidud uuringutel (Prince jt 2018). Minu eesmärk on vaidlustada pealiskaudseid üldistusi põlisrahvaste kohta, millega meedia ja avalikud arutelud massiliselt kaasa lähevad, nagu ma allpool näitan.

Tipšar'i ühiskondlik algupära

Nagu eelnevalt rõhutatud, esitlesid võimuesindajad ja eksperdid end Udmurdi Vabariigi regionaalse parlamendi juures põlema süüdanud Albert Razini äärmuslikku protesti rahvausundil põhineva traditsioonilise praktikana. Olgugi tobe, hõivas see seletus avaliku arutelu ja seda esitasid nii Kremli-meelne kui ka sõltumatu üleriigiline meedia. Järgnevalt tõlgendan rituaalse enesetapu ideed ühe troobina paljudest koloniaalsetest narratiividest, mis esinevad arvukates XIX sajandi autorite ülevaadetes ja reisikirjades. Seejärel näitan selle teema püsimist kohalike autorite kirjutistes pikka aega pärast seda, kui Vene impeerium kokku varises.

Tipšar koloniaalse väljamõeldisena

Käsitlen siin *tipšar*'i ajaloolist tõlgendust kui koloniaalset troopi, jälgides selle tekimist XIX sajandi avalikes aruteludes ja vaadeldes selle püsimist tänapäevastes kirjutistes. *Tipšar* ilmub korduva motiivina Vene keisririigi intellektuaalse eliidi kirjatöödesse just nagu Volga piirkonna mittedlaavi rahvaste rituaalse enesetapu traditsioon. Selle väidetava praktika varaseim mainimine pärineb Kaasani aadliku Aleksandra Fuchsi reisikirjast:

Kui nad on juba väga vihased, korraldavad nad hämmastava kättemaksu! Tšuvaši mees läheb oma vaenlase juurde, kellele ta häda soovib, ja poob end vaenlase sisehoovis üles. Vaesed inimesed! Nad ei oska teisiti kätte maksta kui enesetappu tehes, et tuua oma vaenlasele õnnetust. (Fuchs 1840: 57)

Nimetus *tipšar* ise tundub etümoloogiliselt kahtlane. See sõna ei seostu suurema osa Volga-Uurali piirkonna põliskeeltega. Tšuvaši keeles on küll olemas äratuntavalt sarnased sõnatüved, mis tähistavad saatust ja õnnetust (Zentsov 2024). Kuigi mõned impeeriumimeelsed autorid on kinnitanud selle sõna tšuvaši päritolu, tõlki-des seda kui 'kuivanud jõgi' (või 'kuivanud häda'), on selle otsene seostamine enesetapuga igal juhul ülepingutatud. Vaatamata sellele levitasid XIX sajandi publitsistid väljendit *kuiva jõge lohistama* (või *kuiva häda lohistama*), mis väidetavalt tähendas 'kogukonnale probleeme tekitama', moonutades tõlget, et jutt mõjuks usaldus-väärsemalt.

Kirjamees Vassili Sbojev (1856) ja ringkonnakohtunik Vladimir Lebedev (1850) kordasid rituaalse enesetapu narratiivi. Nad omistasid selle kalduvuse tšuvašsidele, keda peeti sellel ajal soome-ugri rahvaks. Eeldatud seose tõttu laiendati rituaali teiste rühmadele, sealhulgas maridele ja udmurtidele (keda varem nimetati tšeremis-sideks ja votjakkideks), kinnistades arusaama, et rituaalne enesetapp on omane piirkonna kõigile rahvastele, keda tähistati sõnaga *inorodets* (инородцы). Nii nimetati kõiki Vene impeeriumi mittedaani rahvaid ning terminil oli tsaariajal õiguslik sisu.

„Kättemaksu märgiks suremist” on maininud ka saksa päritolu Vene ohvitser Aleksander Rittich (1870), Eesti arst Max Buch (1881), külaarst Ivan Blagovidov (1886) ja mitmed teised, mis näitab paljude koloniaalajal loodud ajalooliste ülevaadete pealiskaudsust. Põgus läbikäimine kohalikega rännakute ajal ei saanud tagada piisavalt sügavat kogemust nüansirikkaks mõistmiseks, ent soodustas eksotiseerivate üldistuste tegemist kogu rahva kohta. Veelgi enam, need ülevaated, mis tihti põhinesid põgusal kokkupuutel läbi külade reisides, ei olnud etnograafiliselt pädevad ja peegeldasid kõrgemasse klassi kuuluvate autorite eelarvamusi. Kirjutised ei põhinenud faktidel tegelike inimeste ja kogukondade elu kohta, vaid peegeldasid koloniaalsele seisundile omast võimudünaamikat.

Avaliku elu tegelased, nagu Vladimir Dal, kinnistasid veelgi *tipšar*'i narratiivi, kirjeldades enesetappe mittevene rahvaste seas ilukirjanduslikus vormis ning ähmastades piiri väljamõeldise ja aimekirjanduse vahel. Dal oli üks esimesi kirjanikke, kes kasutas tšuvaši talupoja solvaja juuresolekul sooritatud enesetapu motiivi. Nii Dali novell (1848) kui ka hilisem Nikolai Telešovi oma (1897) kannavad pealkirja „Kuiv häda”, mis tahab olla kujuteldava rituaali nimetuse tõlge.

Seega on privilegeeritud võõraste pealiskaudsed vaatlused domineerinud kogukonnaliikmete ja põhjalikumate teadlaste vahetu kogemuse üle (Kirtšanov 2015). Näiteks väitis tšuvaši teadlane Spiridon Mihhailov (1856), et mõtet enesetapu sooritamise kättemaksuks vaenlasele ei saa võtta tõsiselt. Teine kohalik teadlane Vassili Magnitski (1881) püüdis samuti seda visalt püsivat müüti murda. Etnograaf Stefan Kuznetsov, kes kasvas üles külaühiskonnas ja jõudis teadusringkondadesse tänu oma vaatlustele kohalikes udmurdi ja mari kogukondades, rõhutas 1884. aastal, et *tipšar*'i mõtlesid välja kohalikud ametnikud, kes teenisid selle „rituaali” pealt hästi (Zelenin 2004 [1916]: 136). Vastavalt Venemaa seadustele pidi kogukond, kus väidetavat intsidenti uuriti, tagama politseinikele ja uurijatele öömaja, toidu ja katma muud kulud. Paljud autorid väitsid, et ametlikud andmed põliselanike seas toimunud enesetappude kohta on liialdatud, võimaldades soodustusi politseinikele, uurijatele

ja teistele kohalikele ametnikele. Paradoksaalselt ei võtnud suurem osa intellektuaalidest tollal neid teateid tõsiselt.

XIX sajandi lõpuks ja XX sajandi alguseks kujunesid väidetava enesetaputava kohta lahknevad tõlgendused. Füüsilises antropoloogias ja teistel koloniaalsetel erialadel (Mogilner 2013) peeti selle põhjuseks koloniseeritud kogukondade alaväärsust ja psühholoogilist nõrkust. Etnograaf Dmitri Zelenin pakkus uue tõlgenduse *tipšar*'ist kui kättemaksust, mis oli „tüüpiline viis saata oma hing rändama ja karistada vaenlast” (Zelenin 2004 [1916]: 140). 1930. aastatel määratles Zelenin põliselanike enesetapud marksistlik-leninlikust vaatevinklist ümber kui vastuse tsaarivõimu rõhumisele. Pärast Zeleninit liikus etniliste kategooriate ja piiridega tegelev teaduslik uurimistöö nõukogudeaegse etnograafia perifeeriasse, selle asemel asuti uurima ainult üksikuid nõukogude rahvusse kuuluva uue nõukogude inimese kaasaegset elu.

Tipšar enesekirjeldustes

1980. aastate lõpus ja 1990. aastatel tõusis *tipšar* taas uurimisteenamana esile. Seekord hakkasid seda käsitlema peamiselt kohalikud kirjandusteadlased, folkloristid, etnograafid ja lähedaste erialade esindajad, näiteks etnopsühholoogid. Stalinismijärgsetel aastatel olid etnograafid uurinud ainult igapäevaelu ainelist külge. Hiljem kuulutati Juri Bromlei eestvedamisel etnose mõiste nõukogude etnograafide uurimiselaks (Alymov 2014: 142–143). Selle tulemusena tekkis perestroika ajal kohaliku eliidi seas tõmme etniliste ja rahvuslike nähtuste mittemateriaalsete aspektide vastu.

Autorid, kes *tipšar*'ist kirjutasid, käsitlesid põlisrahvaste kultuuri, suveräänsust ja autonoomiat (Shklier, Toulouze 2001: 99–100) ning osalesid aktiivselt etnilis-rahvuslikes taassünniliikumistes. Paljud udmurdi uurijad (Škljajev 2003), sealhulgas Albert Razin, avaldasid hulgaliselt nii teaduslikke kui ka populariseerivaid kirjutisi, kus tervitasid ideed oma rahva ainulaadsusest. Tšuvaši, mari ja udmurdi teadlased võtsid omaks mõne koloniaalse narratiivi ja esitasid need enda vaatenurgast. Žanriliselt võiks neid tekste kirjeldada kui hübriidnarratiive, mis jutlustavad tihedaid sidemeid inimeste vahel üle etniliste piiride. Näiteks Erbina Nikitina esitab *tipšar*'it kui habrast ühisosa tšuvaši ja udmurdi pärimuses, näidates selle seost kahjustatud väärikuse ja surma kui kättemaksuaktiga (Nikitina 2015: 121–122). Mentaliteedi-uuringute väärtus on küsitav, aga ma ei püüagi neid mõõta teadusliku rangusega, minu huvi seisneb sellise teadmise loomise motivatsioonis. Lisaks keskendun oma käsitluses põlisrahvaste seast pärit teadlaste etnograafilistes kirjutistes ilmnevatele epistemeilistele autoriteetidele.

Albert Razin oli 1989. aastal Iževskis tööd alustanud Udmurdi kultuuri klubi (Shklier, Toulouze 2001: 100) ja 1991. aastal asutatud Udmurt Keneši (udmurdi kongressi täitevorgani) liige ning kujunes oluliseks ühiskonnategelaseks. Ta osales aruteludes udmurdi keele rolli üle vabariigi haridussüsteemis, aga ka udmurdi loodusliku tavade taastamisel. Lisaks juhtis ta Udmurdi riikliku ülikooli inimese instituuti. Ajaloolane Georgi Škljajev on iseloomustanud inimese instituudi tegevust püüdena ühendada eri kategooriaid, mida ei ole lihtne koos käsitleda:

Vaadeldes mentaliteeti kui filosoofilis-majanduslikku kategooriat (nii üksikisiku kui ka etnose ja kogu ühiskonna keele struktuuri ning kõla eripära, aga ka erinevaid rituaale, kombeid ja traditsioone, mis võimaldavad hallata sisemist ja välist ökonoomikat teatud viisil), jäid nad selle väga avara mõiste pantvangi [...] (Šklajev 2003: 52–53)

Ühes oma udmurditeemalises essees tõi Razin esile rituaalse enesetapu narratiivi:

Kirjanduses leidub käsitlusi nii-öelda „passiivse kättemaksu” tavast. Ohver ei tapa kurjategijat, et hoiduda tekitamast tema lähedastele kaotusevalu. Aga et ta peab süüdlast karistama, sundima teda kahetsema, koputama tema südametunnistusele, siis sooritab ohver enesetapu. Ta läheb solvaja hoovi ja poob end vabatahtlikult üles. (Seda võib võrrelda samuraide, st aurüütlike harakiriga.) Enesetapja käitumise loogika on järgmine: ohvri enesetapp raputab ründaja psüühikat, sest tema enda hoov hakkab talle iga päev meenutama tema ellusuhtumise puudusi. Häbi ei lange mitte ainult talle, vaid kogu perekonnale. Halvad kuulujutud levivad pikka aega, see antakse edasi põlvest põlve ja keegi ei taha olla temaga seotud, ei tema ega ta perekonna sõber. Seega muutub enesetapp ebaetilist käitumist ennetavaks meetmeks. (Razin 2008: 57)

Nagu eespool mainitud, rõhutasid mõned meediaväljaanded pärast Razini enes süütamist, et ta oli selle tavaga tuttav. Razini esseed tsiteeringi vastuseks sellele. Tahan näidata, et ta mitte ainult ei olnud sellest teadlik, vaid lausa panustas oluliselt filosoofilistesse ja psühholoogilistesse arusaamadesse udmurtide minevikust ja olevikust. Seda tehes levitas Razin ka rituaalse enesetapu narratiivi. Samal ajal väidan ma, et 2008. aastast pärit tsitaat ei tähenda, nagu oleks Razin sooritanud 2019. aastal enesetapu rituaalsetel motiividel.

Arutlemata Razini isiklike uskumuste üle ja vaatlemata tema rolli udmurdi loodususu asjatundjana, mille üle ajakirjanikud on spekulbeerinud, olen rohkem huvitatud etnilis-rahvuslikus liikumises osalejate ühistest tegevustest. Postkoloniaalne teadlane Gayatri Chakravorty Spivak (2023 [1988]) määratleb strateegilist essentsialismi vähemusgruppide taktikana, millega need asetavad ennast lihtsustatud raamistikku, et saavutada tunnustamine. Spivak ise ütles strateegilise essentsialismi mõistest lahti (Abraham 2009: 157), sest paljudes rahvust ühendavates ettevõtmistes kuritarvitati seda (Spivak 2008: 260). Sellegipoolest sobib strateegilise essentsialismi mõiste siia, selgitamaks Razini ja teiste avalikkuses esinenud haritlaste tegevust vanade käsikirjade ja rahvalike tõlgenduste kasutamisel. Samas on oluline märkida, et hiljem, 2019. aastal, ei sidunud Razin oma poliitilist protesti ühegi väidetava rahvaliku rituaalse praktikaga.

Spivaki ideed kasutades võib strateegilise essentsialismi mõiste abil kirjeldada seda, miks kasutasid intellektuaalid **udmurtlusest** või mõnest muust Rogers Brubakeri (2002) mõttes grupikuuluvusest kõneldes osalt primordiaalset sõnavara. Ebavõrdne suhtlus föderaalse keskuse ja etniliste vabariikide vahel nõuab osalejatelt samade mõistete kasutamist. Et suhtlust alal hoida, pidid haritlased neid

essentsialistlikke ideid kordama, sest föderaalne keskus oli juhtrollis, olles kujundanud võimuhierarhia, mille põhikategooria moodustasid etnilised rühmad. Piiratud autonoomia NSV Liidus tugines titulaarse rühma positsioonile selles hierarhias, seega selleks et keegi neid üldse kuulaks, kasutasid intellektuaalid edasi samu mõis- teid, nagu *rituaalne praktika*, *meeleseisund*, *traditsioon* jne. Ilmselt on selle suhtle- mise toon hiljem muutunud massilise venestamise tõttu ja poliitilisest manipuleeri- misest on Putini administratsiooni ajal täielikult loobutud, sest sel pole enam mõtet. Kui riigikord on väga jäik, saab Moskva ignorantsust väikerahvaste suhtes välja tuua ainult äärmuslike tegudega.

Tipšar kui episteemiline ebaõiglus

Käesolev uurimus tahab vaagida, missugune on praegune epistemoloogiline telli- mus teadmiste järele Albert Razini enesesüütamise kohta. Mõte dekonstrueerida *tip- šar* kui koloniaalne leiutis läheb vastuollu alusteadmistega, mille löid intellektuaalset eliiti esindanud etnograafilised „esiisad”. Eelmine peatükk *tipšar*’ist enesekirjeldus- tes asetas konteksti nende põlisrahvaste aktivistide teadlikud valikud, kes võtsid osa regionaalse autonoomia üle peetud aruteludest nõukogude ajal ja esimesel kümnen- dil pärast nõukogude võimu lõppu. Järgnevalt esitan *tipšar*’it kui episteemilise eba- õigluse vormi, et mitmekesistada seni loodud teadmisi.

Viimastel aastatel on *tipšar*’ist saanud levinud troop ajakirjanike seas, kes on selle kuulutanud XXI sajandi suitsiidiepidemiaks. Paljusid sajandi kahel esimesel küm- nendil toimunud enesesüütamisi Moskvast Punasel väljakul, poliitilise aktivismi eest vallandatud üksikema poliitilist protesti ja korruptsioonivastast *flashmob*’i „Tšuvaš- šia kõige põhjas” 2019. aasta augustis seletati meedias kui *tipšar*’eid. Olgugi et pal- jud kohalikud teadlased avalikult keeldusid ajakirjanike nõudmisel kinnitamast, et Razini enesesüütamine oli rituaalne enesetapp, ei pandud nende vastuväiteid eriti tähele. Meediaväljaanded eelistasid omaks võtta eksotiseeriva seletuse. Meduza artikli juurde lisasid toimetajad udmurdi teadlase Juri Perevoztšikovi kommentaari ilma mingi kontekstita:

Perevoztšikov väitis, et Albert Razini surma „ei tohi peaaegu kindlalt siduda selle traditsiooniga”. Ta selgitas, et „ei eksisteeri isiklikku, isikustatud pahategijat. Minu arusaamise kohaselt kutsusid selle protestiaktiooni esile peamiselt praeguse aja motiivid, mitte traditsiooniline kätemaksuidee.” (Danilovich 2019)

Udmurdi keeleteadlase Vladimir Napolskihhi seisukoht seoses selliste mütolo- giseerivate klikipüüdjate ebakorrektsusega jäi samuti avaliku tähelepanuta (Vilkov 2019). Pärast käesoleva artikli mustandi valmimist leidsin hiljuti avaldatud pika artikli Tšuvaši Vabariigist pärit autorilt (Zentsov 2024). Arutledes *tipšar*’i ajaloolise esinemise üle kohalikus kultuuris, pöördus ta tšuvaši etnograafi Dmitri Jegorovi poole, kes osutas samuti ajalooliste dokumentide puudumisele.

Sellel taustal on tähelepanuväärne, et ajakirjanikud eirasid neid, kes ei olnud nõus Razini enesesüütamise hoolikalt üles ehitatud kujutamisega paganliku tavana.

Nii hoidusid nad arutelust keelepoliitika ja poliitilise aktivismi takistamise üle Venemaal. Kohalike ekspertide argumentide vaigistamise suundumus räägib mõndagi keskuse ja regioonide võimu ebavõrdsusest ning sellest, kuidas kõmulehed ihkavad kaaperdada narratiive ega püüa lugusid läbi mõelda.

On oluline teadvustada sellist tõrjumist või, kasutades Jodi Byrdi ja Michael Rothbergi (2011: 6) sõnu, allutatud subjektide mõistmist vaikusesse, ilmaolekusse ja mittetunnustamisse. Võib vastu väita, et etnograafilisi kirjeldusi kasutavad ajakirjanikud ja eksperdid vähemalt tegelevad teatud etniliste gruppidega ja püüavad olla tundlikumad põliselanike hääle suhtes. Vaidlen sellele vastu, sest isegi väidetav kuulamine võib olla õngitsemine, mis panustab sensatsiooniliste, võrtsikate kirjelduste loomisse kultuurilisest Teisest ega tunnusta teda inimolendina.

Järeldused: seistes vastu visalt püsivatele koloniaalse mõtlemise alustele

Uurimus käsitles seda, kuidas avalik diskursus vahetas välja Albert Razini enesesiütamise peamise põhjuse. Kuigi Razini aktsioon oli radikaalses vormis poliitiline vastupanu ning agentsuse ja subjektsuse sügav väljendus, reageeris põlisrahva kogukond rõhuva poliitika tõttu sellele vaikusse. Nii Kremli-meelne kui ka liberaalne riiklik meedia varjutas seda sündmust, andmata sõna kohaliku kogukonna esindajatele. Süstemaatiline vaigistamine näitab kinnistunud episteemilist ebaõiglust, mis juurdub Venemaal jätkuvalt avalikke hoiakuid vormivates koloniaalsetes hierarhiates. Meediakajastus osutas Razini protesti määratledes etnilisele kuuluvusele, rituaalsele traditsioonile ja (uus)paganlusele. Taoline kombinatsioon suunas arutelu mütologiseeritud animistliku rituaali teemale, juhtides tähelepanu kõrvale keeleõigluse nõudmistest. Paradoksaalselt levis rituaalse enesetapu narratiiv laialt ning seda kasutasid isegi mõned mõjuisikud.

Ajaloolise *tipšar'* rituaali mõiste ja nähtuse kunagine eksisteerimine on vaieldav, mis näitab, kuidas eksotiseerivad ideed, hoolimata kohalike kogukondade vastuseisust, püsivad koloniaalsete troopidena. XIX sajandi episteemilise mõjuvõimuga autorite väidete ümberlükkamine on oluline, aga ma ei toeta kõigi ajalooliste etnograafiliste kirjelduste tühistamist. Pigem pakun välja nüansirikkama lähenemise tunnetuslikele mehhanismidele, mis soodustasid arhiiviandmetel ja rahvaluule ainesel põhinevate halvustavate kirjelduste loomist. Nagu siinses artiklis näitasin, taaselustatakse neid koloniaalse diskursuse narratiive, et teadlikult või teadvustamatult tühistada põlisrahvaste vastupanuakte.

Razini enesesiütamine oli võimas rõhuva võimu vastane individuaalne väljaastumine. Meediaväljaanded vähendasid selle protesti tähendust medikaliseerimise ja etnograafiseerimisega. Vihjetega individuaalsele patoloogiale ja essentsialistliku kultuuritõlgendusega võeti vastuhakult õigustatus ning eirati poliitilist ja ühiskondlikku ebaõiglust, mis põhjustas Razini aktsiooni. Käesolev artikkel toob esile nende narratiivide koloniaalsed juured ja mõju põlisrahvaste vastupanu ja subjektsuse mõistmisele. *Tipšar'* ühiskondliku algupära analüüs näitab, kuidas see kahju toov

koloniaalne troop ajalooliselt konstrueeriti ja kuidas seda tänapäevani ära kasutatakse.

Ingliskeelsest käsikirjast tõlkinud
ART LEETE

Soovin tänada Larissa Dmitrijevati, Eržena Dugarovati, Maša Gavrilovati, Ortem Jorgiti, Karina Lukinit, Tamara Poljakovati, Nolan Thomasti, Anna Voronkovati, Anna-Maria Tesfayeti ja Lilia Juldaševati, kes julgustasid mind käesolevat artiklit kirjutama. Eriliselt toetasid mind selle projekti juures Art Leete, Svetlana Jedõgarova ja Riho Grünthal. Artikli valmimist on toetanud Eesti Teadusagentuur projektiga „Soome-ugri rahvad Venemaal: etnilisuse ja religioossuse vastasmõjude analüüs“ (PRG1584) ja Soome-Ugri Selts Albert Hämäläineni fondi stipendiumiga.

VEEBIVARAD

Wikipedia: Albert Razin. https://en.wikipedia.org/wiki/Albert_Razin

KIRJANDUS

- Abraham, Susan 2009.** Strategic essentialism in nationalist discourses: Sketching a feminist agenda in the study of religion. – *Journal of Feminist Studies in Religion*, kd 25, nr 1, lk 156–161. <https://doi.org/10.2979/fsr.2009.25.1.156>
- Alymov, Sergei 2014.** Ethnography, Marxism, and Soviet ideology. – *An Empire of Others: Creating Ethnographic Knowledge in Imperial Russia and the USSR*. Toim Roland Cvetkovski, Alexis Hofmeister. Budapest: Central European University Press, lk 121–143. <https://doi.org/10.1515/9786155225772-005>
- Anderson, Bryce 2021.** The structural violence of indigenous suicide prevention policies in Canada. – *Anthropology in Action*, kd 28, nr 3, lk 22–34. <https://doi.org/10.3167/aia.2021.280303>
- Anderson, Bryce 2022.** 'Abnormal mental health' and a blameless state – Canadian media representations of indigenous suicide. – *International Journal of Critical Indigenous Studies*, kd 15, nr 1, lk 58–82. <https://doi.org/10.5204/IJCIS.2410>
- Barker, Francis; Hulme, Peter; Iversen, Margaret 1998.** *Cannibalism and the Colonial World*. Cambridge–New York: Cambridge University Press.
- Blagovidov 1886** = Иван Благовидов, Материалы к исследованию здоровья инородцев Симбирской губ. Буинского уезда (чуваш, мордвы и татар), собранные посредством измерения роста, окружности груди, емкости легких и веса: Дис. на степ. д-ра мед. Ивана Благовидова. С.-Петербург: Тип. Н. А. Лебедева.
- Brubaker, Rogers 2002.** Ethnicity without groups. – *European Journal of Sociology / Archives européennes de sociologie*, kd 43, nr 2, lk 163–189. <https://doi.org/10.1017/S0003975602001066>
- Buch, Max 1881.** Religion und heidnische Gebräuche der Wotjaken. – *Globus*, nr XL, lk 218–350.

- Byrd, Jodi; Rothberg, Michael 2011. Between subalternity and indigeneity: Critical categories for postcolonial studies. – *Interventions. International Journal of Postcolonial Studies*, kd 13, nr 1, lk 1–12. <https://doi.org/10.1080/1369801X.2011.545574>
- Carpenter, Belinda; Harris, Megan; Jowett, Stephanie; Tait, Gordon; Scott Bray, Rebecca 2021. Colonial inquests, indigenous suicide and the colonial narrative. – *Critical Criminology*, kd 29, lk 527–545. <https://doi.org/10.1007/s10612-021-09578-w>
- Carstens, Peter 2000. An essay on suicide and disease in Canadian Indian reserves: Bringing Durkheim back in. – *The Canadian Journal of Native Studies*, kd 20, nr 2, lk 309–345.
- Dal 1848 = Владимир Даль, Сухая беда. – *Отечественные записки*, т. 56, № 2, с. 241–243.
- Danilovich, Mikhail 2019. Trial by Fire. – *Meduza* 4. XI.
<https://meduza.io/en/feature/2019/11/04/trial-by-fire>
- Dundes, Alan (toim) 1991. The Blood Libel Legend: A Casebook in Anti-Semitic Folklore. Madison: University of Wisconsin Press. <https://doi.org/10.2307/jj.36106141>
- Durkheim, Émile 2005 [1897]. Suicide: A Study in Sociology. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203994320>
- Edygarova, Svetlana 2024. Maintaining the indigenous Udmurt language beyond the community: An autoethnographic analysis. – *Languages*, kd 9, nr 9, artikkel 286, lk 63–77.
<https://doi.org/10.3390/languages9090286>
- Eintalu, Jüri 2021. Lääs ja Venemaa: „Ise oled!“. – *Sirp* 26. II, lk 6.
- Fuchs 1840 = Александра Фукс, Записки о чувашах и черемисах Казанской губернии. Казань: типография Императорского Казанского университета.
- Gavrilova 2024 = Маша Гаврилова, Сылты, нылы. – *Искусство кино*, № 5–6, с. 302–307.
- Go, Julian 2024. Reverberations of empire: How the colonial past shapes the present. – *Social Science History*, kd 48, nr 1, lk 1–18. <https://doi.org/10.1017/ssh.2023.37>
- Haraway, Donna 1988. Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. – *Feminist Studies*, kd 14, nr 3, lk 575–599.
<https://doi.org/10.2307/3178066>
- Iva, Sulev 2020. Kakskeelsus ja keelepoliitika võru-eeesti näitel. – *Sirp* 10. I, lk 7–8.
- Kaur, Raminder; Klinkert, Victoria Louisa 2021. Decolonizing ethnographies. – *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, kd 11, nr 1, lk 246–255. <https://doi.org/10.1086/713966>
- Kirtšanov 2015 = Максим Кирчанов, Вилем / смерть в чувашской традиционной культуре: попытка фиксации и интерпретации. – *Российский журнал исследований национализма*, № 1–2, с. 17–23.
- Krivosos, Daria; Aparna, Kolar; Pascucci, Elisa 2025. Introduction: Europeanisation as violence: Souths and Easts as method. – *Europeanisation as Violence: Souths and Easts as Method*. Manchester: Manchester University Press, lk 1–29.
<https://doi.org/10.7765/9781526174741.00006>
- Lamont, Michèle 2024. Seeing Others: How Recognition Works – and How It Can Heal a Divided World. New York: Simon and Schuster.
- Lebedev 1850 = Владимир Лебедев, Симбирские чувашаи. – *Журнал Министерства внутренних дел*, т. 30, № 6, с. 303–355.
- Leete, Art 2019. Silence in the woods: Finno-Ugric peoples of the Russian north and western Siberia in the ethnographic literature from the eighteenth to the beginning of the twentieth century. – *Sibirica*, kd 18, nr 2, lk 1–26. <https://doi.org/10.3167/sib.2019.180202>

- Leete, Art 2023.** Valtoni soome-ugri süsteem. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 448–450.
- Luehrmann, Sonja 2013.** The magic of others: Mari witchcraft reputations and interethnic relations in the Volga region. – Russian History, kd 40, nr 3–4, lk 469–487.
<https://doi.org/10.1163/18763316-04004012>
- Madhok, Sumi 2024.** Anti-imperial epistemic justice and re-making rights and justice 'after rights'. – The International Journal of Human Rights, kd 28, nr 8–9, lk 1478–1500.
<https://doi.org/10.1080/13642987.2023.2299669>
- Magnitski 1881** = Василий Магницкий, Материалы к объяснению старой чувашской веры. Казань: Тип. Имп. ун-та.
- Malafejeva 2020** = Марина Малафеева, Казус Разина. Эксперты о самосожжении удмуртского ученого в Ижевске. – Профилактика экстремизма в системе образования. Сборник тематических материалов. Т. 1. Москва: Московский педагогический государственный университет, с. 5–20.
- Melnikov 2019** = Андрей Мельников, Бунт языческого Разина. – Независимая газета 17. IX. https://www.ng.ru/ng_religii/2019-09-17/11_472_events01.html
- Mihhailov 1856** = Спиридон Михайлов, Отчего чуваша давятся и какие правительство должно принять меры для предупреждения этого явления. Казань.
- Mogilner, Marina 2013.** Homo Imperii: A History of Physical Anthropology in Russia. Lincoln: University of Nebraska Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1ddr7tf>
- Nikitina 2015** = Эрбина Никитина, Специфика менталитета народов Поволжья и Приуралья. Чебоксары: Новое время.
- Prince, John; Jeffrey, Nancy; Baird, Lesley; Kingsburra, Senimelia; Tipiloura, Bernard.** Stories from Community: How Suicide Rates Fell in Two Indigenous Communities. Canberra: Healing Foundation. <https://www.nintione.com.au/resources/rao/stories-from-community-how-suicide-rates-fell-in-two-indigenous-communities/>
- Quijano, Anibal 2007.** Coloniality and modernity/rationality. – Cultural Studies, kd 21, nr 2–3, lk 168–178. <https://doi.org/10.1080/09502380601164353>
- Razin 2008** = Альберт Разин, Об удмуртской ментальности. – Удмурты: очерки о духовном идеале, философии, древних корнях, истории, культуре, менталитете и перспективе сохранения. (Сборник статей). Ижевск: КнигоГрад, с. 42–107.
- Rittich 1870** = Александр Риттих, Материалы для этнографии России. Казанская губерния. Ч. 2: Татары. Мещеряки. Чуваша. Черемисы. Вотяки. Мордва. Казань: типография Императорского Казанского университета.
- Roche, Gerald 2022.** The necropolitics of language oppression. – Annual Review of Anthropology, kd 51, nr 1, lk 31–47. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-041420-102158>
- Salminen, Esa-Jussi 2023.** Sankarimatkailijan Marinmaa ja Udmurtia. Helsinki: Rosebud Books.
- Sbojev 1856** = Василий Сбоев, Заметки о чувашах. Казань: Тип. Орлова.
- Shklier, Aleksandr; Toulouze, Eva 2001.** The mass media and the national question in Udmurtia in the 1990s. – Nationalities Papers, kd 29, nr 1, lk 97–108.
<https://doi.org/10.1080/00905990120050811>
- Simpson, Audra 2007.** On ethnographic refusal: Indigeneity, 'voice' and colonial citizenship. – Junctures: The Journal For Thematic Dialogue, nr 9, lk 67–80.

- Spivak, Gayatri Chakravorty 2023 [1988].** Can the subaltern speak? – Imperialism. (Critical Concepts in Historical Studies 3.) Toim Peter H. Cain, Mark Harrison. London: Routledge, lk 171–219. <https://doi.org/10.4324/9781003101536>
- Spivak, Gayatri Chakravorty 2008.** Other Asias. Oxford: Blackwell.
- Stewart, Georgina 2017.** The 'hau' of research: Mauss meets kaupapa Māori. – Journal of World Philosophies, kd 2, nr 1, lk 1–11. <https://doi.org/10.2979/jourworlphil.2.1.01>
- Škljajev 2003** = Георгий К. Шкляев, Очерки этнической психологии удмуртов. Рос. акад. наук, Урал. отд-е, Удмурт. ин-т истории, яз. и лит. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН.
- Zelenin 2004 [1916]** = Дмитрий Зеленин, Обычай „добровольной смерти” у примитивных народов. – Избранные труды. Статьи по духовной культуре, 1934–1954. Москва: Издательство „Индрик”, lk 111–144.
- Zentsov 2024** = Роман Зенцов, Типшар у чувашей: страшный обряд или вымысел. – Mash 23. X. <https://mash.ru/longread/199581>
- Telešov 1897** = Николай Телешов, Сухая беда.
http://az.lib.ru/t/teleshov_n_d/text_1897_suhaya_beda.shtml
- Tiškov 2019** = Валерий Тишков, Народ не умирает с языком. – Известия 12. IX.
<https://iz.ru/920557/valerii-tishkov/narod-ne-umiraet-s-iazynom>
- Toole, Briana 2022.** Demarginalising standpoint epistemology. – Episteme, kd 19, nr 1, lk 47–65. <https://doi.org/10.1017/epi.2020.8>
- Toulouse, Eva 2017.** La durabilité de l'oudmourte en république d'Oudmourtie et dans la diaspora oudmourte: Une réflexion comparative. – Anthropologica, kd 59, nr 1, lk 60–73.
<https://doi.org/10.3138/anth.591.t06>
- Tsosie, Rebecca 2017.** Indigenous peoples, anthropology, and the legacy of epistemic injustice. – The Routledge Handbook of Epistemic Injustice. Toim Ian James Kidd, José Medina, Gaile Pohlhaus, Jr. London: Routledge, lk 356–369.
<https://doi.org/10.4324/9781315212043>
- Vilkov 2019** = Сергей Вилков, Синдром „сухой беды”. В Чувашии и Удмуртии, возможно, возрождается типшар – древняя традиция ритуального самоубийства.
<https://www.facebook.com/notes/786301315279163/>
- Vojennoje obozrenije 2019** = Самосожжение ученого. Язык самоубийства и национальный вопрос. – Военное обозрение 17. IX.
<https://topwar.ru/162505-nasilno-zhiv-ne-budesh.html>

■ **Maria Vjatsina** (snd 1990), MA, udmurdi uurija, maria.vyatchina@gmail.com

Albert Razin's protest self-immolation in Russophone media coverage

Keywords: activism, epistemic injustice, Indigenous peoples, power of knowledge, ethnicity, languages.

On 10 September 2019, Albert Razin, an Udmurt humanities scholar and activist, set himself on fire in protest against the Russification of educational policies. Russian federal media and experts framed his act in highly peculiar ways. First, Razin's actions were extensively medicalized, with fabricated claims about his age, private life, and alleged physical and mental health conditions. Second, public commentators invoked the so-called custom of *tipshar*, a purported tradition of ritual suicide, to explain his actions. According to this narrative, drawn from the colonial discourse, ethnically non-Russian peoples of the Volga-Ural region are said to be predisposed to suicide as a means of inducing guilt in their adversaries. This article seeks to unpack the colonial undertones inherent in the ritual suicide narrative, which, rooted in imperial ethnography, is utilized by both pro-Kremlin and ostensibly independent Russophone media to deny the significance of Razin's act of resistance. Through discourse analysis, this paper reveals the mechanisms of epistemic violence exercised over colonized Others. Specifically, it examines how the media's portrayal reduced Razin's political agency to a "traditional ritual" of a Neopagan, thereby undermining his act of resistance. By applying the concept of epistemic injustice, the study exposes the persistent colonial tropes employed by various public actors when discussing Indigenous peoples – tropes that ultimately prevent them from speaking for themselves.

■ **Maria Vjatsina** (b. 1990), MA, Udmurt studies scholar, maria.vyatchina@gmail.com